

АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – 40 РОКІВ З ЧАСУ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

В сучасній системі фахової підготовки археологів вагому роль відіграють практичні знання і навички, отримані під час польових археологічних досліджень, камерального опрацювання здобутих матеріалів, ознайомлення з речовим комплексом людей тієї чи іншої епохи. Незважаючи на поступ науки, впровадження новітніх інформаційних технологій, ніщо не зможе замінити безпосереднього ознайомлення дослідника з “живим” археологічним матеріалом у фондах та експозиціях музеїв. Одним із таких осередків археологічної науки і навчальної діяльності є Археологічний музей Львівського університету.

У 2007 р. виповнюється 40 років з часу відновлення діяльності на історичному факультеті Львівського університету першого на теренах тодішнього СРСР вузівського музею археології. Саме в березні 1967 р. Археологічний музей відкрив свої двері для відвідувачів. Створення музею такого профілю стало можливим завдяки ініціативі та зусиллям завідувача кабінету допоміжних історичних дисциплін Володимира Зварича і співробітників відділу археології Інституту суспільних наук Львівського університету Ігоря Сवेशнікова і Лариси Крушельницької¹.

Формування археологічних колекцій у Львівському університеті має давні традиції. В останній чверті XIX ст. зусиллями професора класичної філології Людвіка Цвіклінського сформувався “зібрання наукових засобів для викладання філологічно-археологічних предметів”. У 1893 р. “зібрання” реорганізовано у кабінет класичної археології, яким керував все той же Л. Цвіклінський. Кабінет фінансувався за рахунок урядових дотацій і приватних пожертв (наприклад, гр. Кароля Лянцкоронського). Усю збірку кабінету класичної археології було поділено на чотири відділи: 1) предмети та публікації археологічного змісту; 2) фотографії та малюнки пам'яток античного (класичного) мистецтва; 3) копії пам'яток мистецтва давнини; 4) відділ доісторичної археології, сформований у 1898 р. на основі колекції (близько 1,5 тис. знахідок) з розкопок проф. Ісидора Шараневича. на могильнику висоцької культури біля с. Чехи (тепер с. Лугове Бродівського р-ну) у 1895 р (на його базі планувалося створити в майбутньому “крайовий кабінет передісторичних речей”). У 1898 р. за клопотанням проф. Л. Цвіклінського збірка кабінету класичної археології отримала окреме приміщення. Рішенням академічного сенату на потреби кабінету передано частину будівлі, яку раніше займав фізичний інститут. Тут у великому виставковому залі експонувалися копії творів давнього та новочасного мистецтва, а поруч в аудиторії знаходилася археологічна збірка і проходилися лекції з археології та класичної філології. У 1899 р.

ХРОНІКА

Л. Цвіклінський провів інвентаризацію збірки кабінету класичної археології відповідно до кожного відділу та стосовно їх розміщення².

На початку ХХ ст. Археологічний кабінет перебував під керівництвом проф. Кароля Гадачека. Кабінет функціонував при кафедрі класичної і преісторичної археології і знаходився на першому поверсі старого університетського корпусу (вул. Св. Миколая, тепер – вул. Грушевського, 4). Кабінет можна було відвідувати в неділю, після попередньої домовленості.

У міжвоєнний період у Львівському університеті археологія розвивалась в рамках діяльності двох кафедр та їх інститутів – класичної археології проф. Е. Булянди і преісторії проф. Л. Козловського. При кожній кафедрі були власні археологічні збірки. Інвентаризацію колекції Інституту преісторії проводив М. Смішко після повернення зі стажування (1932 р.) в Музей преісторії краківської Академії науки і мистецтв, де знайомився з технічною стороною консервації преісторичних предметів³.

У 1940 р. створено історичний факультет Львівського університету. Тоді ж на основі збірок згаданих кафедр засновано археологічний музей, завідувачем якого став І. Старчук⁴. Однак, його діяльність, як і всього університету, була припинена із початком німецької окупації Львова.

У післявоєнний час кафедра історії стародавнього світу та середніх віків (створена у 1949 р.) забезпечувала викладання курсів допоміжних та спеціальних історичних дисциплін (епіграфіка, палеографія, сфрагістика, нумізматики, хронологія, архівознавство, історична географія та ін.)⁵. У 1949–1959 рр. при кафедрі працював музей сфрагістики, геральдики і нумізматики (на той час єдиний у вузах СРСР). У 1959 р. він був реорганізований у факультетський кабінет допоміжних історичних дисциплін (перший завідувач – відомий фахівець у галузі сфрагістики І. Шпитковський).

У 1950–1960-х рр. львівська археологічна школа, ядром якої був відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР, вже мала досить вагомий доробок, значно поповнилися втрачені під час воєнного лихоліття фонди археологічних матеріалів. Саме на цей час припадають дослідження на таких хрестоматійних пам'ятках як Молодове, Кормань, Зимне, Івання, Острівець, Млиниська, Золочів, Лагодів, Черепин, Чижиків, Ріпнів, Бовшів, Пліснеськ, Судова Вишня та ін. У 1963–1969 рр. внаслідок реорганізації науково-освітньої галузі, Інститут суспільних наук перебував у структурі Львівського університету. Це дало змогу на базі університету створити археологічний музей, експозицію якого в основному склали матеріали, здобуті під час польових робіт співробітниками відділу археології ІСН.

У 1966 р. розпочалася клопітка праця по створенню музейної експозиції. Протягом 1966–1967 рр. у розпорядження майбутнього музею було передано низку матеріалів з фондів відділу археології ІСН та Інституту археології АН УРСР, які і стали основою експозиції. У відкритті музею взяли участь ректор університету М. Максимович, проректори Ф. Деркач і

В. Рогаченко, професори І. Вейцківський, Д. Похилевич, А. Зашкільняк, О. Черниш, секретар парткому Г. Давидова та ін. З кінця 1960-х рр. колекція Археологічного музею поповнюється за рахунок щорічних археологічних експедицій співробітників університету. Матеріали з таких пам'яток як Тадані, Зимне, Деревляни, Листвин, поселень Розточчя, розкопаних в 1970–1990-х рр., тепер експонуються в музеї.

У складі музею надалі перебувала багата збірка нумізматики, сфрагістики і геральдики, тому музей носив назву “Музей археології та нумізматики”, а з 1975 р. найчастіше вживається назва “Музей археології і допоміжних історичних дисциплін”⁶. Одним з перших заходів високого рівня було проведення на базі музею всесоюзної археологічної конференції (16–19 листопада 1967 р.), участь в якій взяло близько 50 науковців з усього СРСР. За роки існування Археологічного музею його відвідувачами стали представники з багатьох республік СРСР, Польщі, Чехословаччини, Румунії, Болгарії, Угорщини, НДР, Куби, Канади, США, Нової Зеландії та ін.⁷

Від часу свого створення музей відразу став осередком, який об'єднав фахівців в галузі археології та спеціальних історичних дисциплін. Археологічні дослідження проводили доцент кафедри історії УРСР (1967–1969 рр.) Володимир Баран і лаборант музею Роман Чайка (завідувач з листопада 1972 р.), збіркою нумізматики опікувався Володимир Зварич (завідувач до вересня 1971 р.). Тоді ж колекцію музею поповнили матеріали з поселення Бовшів (розкопки В. Барана), пізніше передані на зберігання до Івано-Франківського краєзнавчого музею. Після переходу на роботу в університет куратором археологічної діяльності музею став М. Пелешишин, а В. Зварич, ставши викладачем кафедри історії СРСР, і надалі опікувався збірками нумізматики і сфрагістики. Підсумком його роботи став виданий у 1972 р. “Нумізматичний словник”, який пізніше витримав кілька перевидань. Велася робота по написанню музейного путівника, зокрема розділ по археології мав написати М. Пелешишин, нумізматиці і сфрагістиці – В. Зварич, ілюстрації – Р. Чайка, однак робота над цим путівником так і не була завершена, а підготовлені матеріали пізніше стали основою інформаційних статей про музей у різноманітних наукових збірниках і періодиці⁸.

У 1973 р. на базі музею було проведено міжвузівську студентську конференцію з питань археології, нумізматики та етнографії, де виступили студенти зі Львова, Тернополя, Ужгорода, Кам'янця-Подільського, Івано-Франківська, зокрема майбутні історики і археологи С. Гаврилюк та В. Рудий (Львів), О. Журко (Кам'янець-Подільський).

Створення археологічного музею і активізація археологічних досліджень у стінах Львівського університету стали основою для появи кількох нових ініціатив, з якими в першій половині 1970-х рр. виступили викладачі історичного факультету. Зокрема, пропонувалося відкриття спеціалізації з археології і допоміжних історичних дисциплін⁹. На початку 1970-х рр.

ХРОНІКА

основними питаннями було забезпечення приміщення для зберігання фондів (це питання ставилося і в 1979, 1984 р.), а також створення експедиції Львівського університету як окремої наукової структури із розширенням штату.

У грудні 1974 р. з метою “впорядкування і планомірного опрацювання нумізматичної колекції і поживлення наукової роботи в галузі допоміжних історичних дисциплін” створено музейну раду (проф. Я. Кісь – голова, доц. М. Пелешишин – заступник, проф. Ю. Гросман, доц. М. Крикун, ст. викл. В. Зварич, асист. І. Лісовий, зав. муз. Р. Чайка – секретар)¹⁰. Наприкінці 1970 – на початку 1980-х рр. діяльність ради фактично припинилася і була відновлена у 1985 р. (у тому ж складі, тільки замість І. Лісового членом ради став Р. Багрій)¹¹.

У 1975 р. музейна рада запропонувала випускати науковий щорічник (обсягом 8–10 др. арк.) для публікації матеріалів експедицій та в галузі спеціальних історичних дисциплін¹². Ці проблеми знайшли відображення також у рішенні Ради історичного факультету від 28 травня 1975 р., у якому зокрема йдеться про звернення до ректора з проханням про відкриття спеціалізації з археології і допоміжних історичних дисциплін та клопотання перед міністерством освіти про дозвіл на видання міжвідомчого республіканського щорічника з питань археології і допоміжних історичних дисциплін. На жовтень 1975 р. Я. Кісь інформував музейну раду про те, що вже відома приблизна тематика збірника, сформовано авторський колектив – М. Пелешишин, Р. Чайка, Я. Кісь, І. Лісовий, Ю. Гроссман, М. Крикун¹³. Однак, ці плани не вдалося реалізувати, оскільки ректорат не дав на це згоди¹⁴. У 1980 р. ставилося питання статусу музею – пропонувалося клопотати перед ректором про надання музею статусу лабораторії-кафедри або підпорядкувати його кафедрі історії стародавнього світу і середніх віків¹⁵.

Однак більшість цих ініціатив так і не вдалося реалізувати. Хоча треба відзначити, що в другій половині 1980-х рр. і в середині 1990-х рр. проведено модернізацію експозиції музею.

Сьогодні фонди Археологічного музею нараховують понад 25 тис. одиниць зберігання, які відображають розвиток матеріальної і духовної культури населення заходу України та сусідніх регіонів від палеоліту до пізнього середньовіччя. Працівники музею щороку проводять археологічні експедиції, бувають учась в навчально-виховному процесі університету, надають консультації краєзнавцям і шанувальникам давньої історії України.

¹ Крушельницька Л. Спогади із студентського життя // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 402–404.

² Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-і рр. XX ст.) // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 50, 55, 59–60.

³ Там само. С. 92, 97.

⁴ Наказ ректора № 125 від 7 лютого 1940 р. // Архів ЛНУ ім. І. Франка; *Чайка Р.* Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Ювілейна книга / Упор. О. Вінниченко, О. Целуйко. Львів, 2000. С. 62.

⁵ *Бандровський О.* Кафедра археології, античності та середньовіччя // Історичний факультет... С. 18.

⁶ Кабінет спеціальних історичних дисциплін було відновлено як окрему структурну одиницю в складі історичного факультету у 1996 р. (завідувач – О. Целуйко).

⁷ Книга відвідувань Археологічного музею // Архів АМ ЛНУ.

⁸ *Чайка Р.* Музей археології при Львівському університеті // Археологія. 1976. Вип. 19. С. 105–106; *Його ж.* Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін // Історичний факультет... С. 62; *Пелецишин М. А.* З історії давнього населення Північного Прикарпаття і Західної Волині (За матеріалами Археологічного музею Львівського державного університету). Львів, 1996. 78 с.; *Милян Т.* Музей археології Львівського університету // АДЛУ. Львів, 2005. Вип. 8. С. 221–226.

⁹ Довідка про результати перевірки роботи Музею археології та нумізматики ЛДУ в 1970–1972 рр. // Архів АМ ЛНУ. 1972. Арк. 2.

¹⁰ Звіт про роботу музею археології і нумізматики за 1974 рік // Архів АМ ЛНУ. С. 3.

¹¹ Виписка з протоколу № 7 засідання вченої ради історичного факультету від 14.11.85 р. // Архів АМ ЛНУ.

¹² Довідка про результати перевірки роботи археологічної експедиції ЛДУ у 1967-1974 роках // Архів АМ ЛНУ. С. 4; Протокол № 1 засідання ради Музею археології і ДІД від 15 січня 1975 р // Архів АМ ЛНУ. С. 3-4.

¹³ Протокол № 4 засідання Ради Музею археології і ДІД від 15 жовтня 1975 р. // Архів АМ ЛНУ.

¹⁴ Протокол № 5 засідання Ради Музею археології і ДІД від 23 січня 1976 р. // Архів АМ ЛНУ. С. 3.

¹⁵ Рішення Ради історичного факультету від 21 травня 1980 р. про роботу Музею археології // Архів АМ ЛНУ.

Ярослав ПОГОРАЛЬСЬКИЙ